

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЈЕШТАЈНА ДЈЕЛАТНОСТ КАО ПРЕДУСЛОВ КВАЛИТЕТНЕ КРИМИНАЛИСТИЧКЕ ПРОГНОСТИКЕ КРИМИНАЛИТЕТА

Прегледни научни рад

DOI: 10.5937/zurbezkrim2101057S	COBISS.RS-ID 134946561	УДК 327.84:[343.985:341.456]
---------------------------------	------------------------	------------------------------

Давор Ступар¹

Министарство унутрашњих послова Републике Српске
Служба за заштиту интегритета и законитости у раду

Апстракт: Криминалистичка прогностика у циљу квалитетне криминалистичке прогнозе у изучавању нових и прилагођавању сопствених метода а као дио криминалистичке стратегије у супротстављању криминалитету као претходни стадијум мора доћи до шире спознаје о истом. У основи било каквог прогнозирања криминалитета, потребно је да постоје подаци о криминалитету, који су на системски начин по својој форми и структури обрађени и похрањени у евиденције и базе података а прикупљање података јесте есенцијални дио на коме се и заснива криминалистичко-обавјештајна дјелатност. Криминалистичко-обавјештајна дјелатност претходи криминалистичко-обавјештајној аналитици која се може дефинисати као систем у процесу прикупљања, обраде и презентовања података у остварењу полицијских циљева а, самим тим, и квалитетне криминалистичке прогностичке криминалитета. У основи, тај задатак се може посматрати на начин да се криминалистичко-обавјештајном дјелатношћу и системом прикупљају, похрањују подаци који се потом аналитички обрађују у циљу расвјетљавања кривичних дјела у тактичком и криминалистичке прогнозе криминалитета у стратешком смислу. У овом раду ће се приказати улога прикупљања података кроз криминалистичко-обавјештајну дјелатност и криминалистичко-обавјештајни систем као предуслов квалитетне криминалистичке прогнозе криминалитета.

Кључне речи: криминалистичко-обавјештајна дјелатност, криминалистичко-обавјештајни систем, криминалистичка стратегија, криминалистичка прогноза.

¹ Аутор за кореспонденцију: мр Давор Ступар, Министарство унутрашњих послова Републике Српске, Служба за заштиту интегритета и законитости у раду, Јединица за професионалне стандарде, имејл: davortnt@yahoo.com.

УВОД

Кроз цјелокупну људску историју, нарочито за вођење рата, постојала је потреба да се предвиђа. Познато је да је историја човјечанства, између осталог, и историја рата а моћ предвиђања, нарочито мислећи на њене методе, одувјек је била веома скривена и о тој, тада, вјештини се мало јавно говорило и писало. Квалитетно предвиђање представљало је стратешку предност у односу на потенцијалне непријатеље као и на само вођење рата, али и на остале друштвене појаве.

Још је у старом вијеку кинески ратни теоретичар Сун Цу (*Sun Tzu*) у свом дјелу „Умијеће ратовања” у поглављу тринаест „О шпијунима”, навео да предвиђање није дар који долази с неба нити на основу ранијих примјера или путем прорачуна. Предвиђање се изводи на основу података до којих долазе они који добро познају прилике непријатеља (Tzu, 2002).

Наведени аутор је апострофирао да се предвиђање изводи на основу података до којих долазе они који добро познају непријатеља, што је за тадашњу спознају било и прихватљиво и заснивало се у основи на прикупљању података. У тадашњем времену нису били познати модерни, касније развијени, методи за прогностику који су се, између осталог, заснивали и на прорачунима и ранијим примјерима па је наведени аутор саму бит предвиђања везао за прикупљање података. Кроз историју, као и данас, прикупљање података је основа и есенцијални почетак без ког нема даљег поступања и, напослијетку, ни криминалистичке прогностике. Наука која се бави предвиђањем будуће стварности зове се прогностика. Основни прогностички појам је предвиђање (Крстић, 2005: 348). Криминалистичка прогноза представља релативно неистражену, релативно новију криминалистичку дисциплину, којом се настоји предвидјети. Важно је напоменути да предвиђања криминалне појаве и њеног кретања могу бити емпиријска или научно заснована на стварним, закономјерним повезаностима. У научној литератури, прогнозирање се дефинише као процес добијања информација о будућој појави или догађају која у тренутку предвиђања још не постоји. Криминалистичка прогностика његује „индивидуално, типско” предвиђање, без кога нема ни оперативно тактичког, а самим тим, ни превентивног поступања (Крстић, 2005). Наведена констатација аутора правилно закључује да је прогноза претходница успјешне превенције.

Из наведеног се изводи закључак да по слиједу радњи криминалистичко-обавјештајни рад претходи криминалистичкој аналитици а, самим тим, и прогностици криминалитета. Такође, да би се остварила квалитетна криминалистичка превенција, потребно је да се заокружи процес који се може поставити на начин да се прво прикупљају информације кроз криминалистичко-обавјештајну дјелатност, након чега се исти кроз системску и форматизовану методолошку структуру обраде, унесу у базе података а потом кроз методе криминалистичке прогностике изведе коначни прогностички сценарио, односно, криминалистичка прогноза криминалитета. Важно је

напоменути да се прикупљање информација у циљу квалитетне криминалистичке прогнозе криминалитета не смије заснивати само на уским информацијама о учиниоцу кривичног дјела.

Значајан извор информација за скенирање проблема су жртве као главни корисници полицијских услуга. Они имају посебна знања и искуства у вези са проблемом што може бити значајно приликом вршења анализе. Овдје треба имати у виду и постојање непријављеног криминала гдје се не зна за жртве. Због тога полиције и други субјекти у појединим државама предузимају истраживања тамне бројке криминалитета покушавајући да добију информације од жртава које нису регистроване као такве. Посебно је значајно искуство које жртве носе из контаката са полицијом. Она су веома значајна јер указују на могуће пропусте које је полиција предузимала у раду са жртвама (секундарна виктимизација, одбојан став полиције, жртве не добијају повратне информације што уништава њихову мотивацију за будућу сарадњу и повећава незадовољство полицијом) (Goldstein, 1990: 84). Технолошким напретком, уласком у доба друштвених мрежа, опште дигитализације и развојем науке, дошло је до брже размјене информација, размјена роба и људи а, самим тим, и стања и кретања криминалитета.

С појавом нових компјутерских програма, апликативних рјешења, технологија, и полиција добија нове могућности прикупљања информација тако да се може, са значајнијим степеном тачности, напослијетку предвиђати будуће стање криминалитета а, самим тим, и остварити квалитетна криминалистичка прогноза. Доба дигитализације, интернета и других технологија човјеков живот чини све мање приватним јер живот појединца постаје забиљежен како у реалном времену тако и у дигиталном простору. Наведени техничко-технолошки напредак је, уистину, користан у свеобухватном животу с тим да, поред тога што мијења начин живота, биљежи све чешиће, а понекада и трајно, понашање човјека. С тим у вези, а у складу са поменутиим напретком, појавила се тенденција профилисања појединца или групе која је већ присутна у ери маркетинга и економије јер познавање потрошача и његових навика значајно даје прогнозу понашања појединца или профилисане групе у економском смислу. У складу са наведеним, и службе безбједности, као и полиције, развијају своје сопствене методе прогнозирања кретања друштвених појава које спадају у домен њиховог интересовања. Ту свакако спада прогноза криминалитета, нарочито за полицијске органе, мада, поред наведеног, и службе безбједности прогнозирају кретање не само криминалитета него и других друштвених појава интересантних и са аспекта безбједности, користећи методе прогностике.

У модерном супротстављању криминалитету, наилази се на појам *предиктивна полиција*. Она се односи на употребу математичке, предиктивне аналитике и других аналитичких техника у спровођењу закона како би се идентификовале потенцијалне криминалне активности. Предиктивне полицијске методе спадају у четири опште категорије: методе предвиђања злочина, методе предвиђања преступника, методе предвиђања идентитета

починилаца и методе предвиђања жртава злочина (Perry et al, 2013: 1). Све наведено није могуће остварити без квалитетне и системски засноване криминалистичко-обавјештајне дјелатности.

У литератури су присутни радови који у виду криминалистичке стратегије, третирају приступ супротстављању криминалитету кроз полицију вођену обавјештајним подацима. Из наведеног је видљива и сврсисходност кориштења криминалистичко-обавјештајних система у тактичком смислу за расвјетљавање конкретних кривичних дјела и у прогнозног, стратешком смислу, процјењујући будући период кретања криминалитета, гдје је и указано на методе криминалистичке прогностике (Palmiotto, 2000; Groff & La Vigne, 2002; Herchenradera & Myhill-Jonesb, 2015; Бошковић и Матијевић, 2007; Moldy, 2002; Матијевић и Ступар, 2021; Муратбеговић, 2010; Ступар, 2021).

Предмет овог рада је представљање криминалистичко-обавјештајне дјелатности и система прикупљања података а циљ је указати на повезаност и условљеност наведеног са криминалистичком прогностиком.

У наставку овог рада, у првој цјелини, пажњу ћемо усмјерити на криминалистичко-обавјештајну дјелатност као предуслов квалитетне криминалистичке прогностике криминалитета и представити повезаност исте, са нагласком на прикупљање информација о криминалитету, јер ову појаву је немогуће на правилан начин посматрати, контролисати и спречавати, а у складу са наведеним, и унапређивати постојеће и стварати нове методе у супротстављању криминалитету без обавјештајне дјелатности.

У другој цјелини рада приказаће се системи коришћења података прикупљених путем криминалистичко-обавјештајне дјелатности у БиХ у смислу криминалистичко-обавјештајног система 4 x 4. Такође, у раду ће се дијелом представити аутохтони систем који је развио МУП Републике Српске а који се односи на криминалитет под називом Крим 1 и Крим 2.

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЈЕШТАЈНА ДЈЕЛАТНОСТ У ФУНКЦИЈИ ПРОГНОЗЕ КРИМИНАЛИТЕТА

С обзиром на концепте криминалистичког прогнозирања, врсте и методе таквог истраживања, треба истаћи његове главне карактеристике. Његов циљ је идентитет учиниоца кривичног дјела, незаконита дјела уопштено те фактори који их изазивају као и потенцијалне жртве или објекти напада криминалитета. Методе криминалистике као науке јесу и уопштавање искустава истражног и судског рада, проучавање начина извршења кривичних дјела и обрада научних начина прикупљања, проналажења, фиксирања и испитивања доказа на основу података природних и техничких наука (Шавер и Винберг, 1945: 5). У процесу прогнозирања, процјењују се и могуће посљедице криминалитета. На темељу спроведених истраживања, развијају се дјелотворне мјере за спречавање криминалитета или његових појединих врста.

Предмет наведеног прогнозирања могу бити трендови, стање, период дешавања, као и остали задати прогностички параметри а сама прогноза треба да буде не само она која се користи у тактичком смислу него и у стратешком смислу.

Претходница свега наведеног је квалитетна криминалистичко-обавјештајна дјелатност. Експанзија старих и нових форми криминалитета неспорна је чињеница у савременом друштву. Претпоставке оптималних резултата у супротстављању криминалитету захтијевају изградњу једне савремене структуре која би била овлашћена да ради у тзв. претпољу криминалне дјелатности, то јесте, да омогући рано упозорење и продужи вријеме у корист криминалистичке прогнозе и криминалистичког превентивног реговања државних органа.

Средином XX вијека, утемељени су основни облици криминалистичко-обавјештајног рада који се развијао кроз више криминалистичко-обавјештајних дјелатности. Обавјештајни рад или дјелатност је резултат прикупљања, обраде, интеграције, рашчлањивања, предикције, интерпретације и дистрибуције обавјештајних података. Обавјештајни податак, односно, обавјештајна информација је свако ново сазнање о страниој држави, кризном подручју, тренутачном или потенцијалном противнику и сваком другом објекту прикупљено обавјештајним радом а у случају криминалистичко-обавјештајног рада о криминалитету.

Криминалистичко-обавјештајни рад има своје карактеристике које се могу поставити на начин да је свеобухватан по времену, простору и методама, значајан као подршка одлучивању, спроводи се једнаким интензитетом без обзира на појавни облик криминалитета и његово испољавање и усмјерен је ка криминалној појави са више аспеката. У складу са наведеним, криминалистичко-обавјештајна дјелатност користи разне начине прикупљања информација, који на специфичним методама и из различитих извора издвајају информације. Битно је напоменути да су у начинима и методама прикупљања информација преузете методе из рада обавјештајних служби или служби безбједности а створене су и сопствене методе прикупљања информација карактеристичне за рад полицијских службеника.

Средином деведесетих година XX вијека, почеле су јачати иницијативе за проактивно полицијско дјеловање. То је, између осталог, подразумевало предвиђање криминалних активности у будућности. Да би то било могуће, било је потребно прибавити што више корисних информација из криминалног миљеа, а што је било могуће једино уз повећање криминалистичко-обавјештајне дјелатности. Због тога је у Енглеској створен национални криминалистичко-обавјештајни модел (National Intelligence Model) који се протезао на свим нивоима: локални, регионални, прекогранични, међународни, тешке случајеве криминалитета, организовани криминалитет (Guidance on The National Intelligence Model, 2005: 12).

Криминалистичко-обавјештајна активност је у већини европских земаља заснована на разумљивој тенденцији за максималним осигурањем права

и слобода грађана, као и на мудрој уравнотежености са дубоком потребом за прогнозним дјеловањем у циљу превентивног пресијецања и откривања кривичних дјела све рафиниранијег рада криминалаца, које проузрокују теже последице по цјелокупно друштво. Прогнозна карактеристика криминалистичко-обавјештајне дјелатности непосредно доприноси успјешнијем планирању сузбијања криминалитета примјеном савремених метода и средстава.

Искључиви мандат криминалистичко-обавјештајне дјелатности, у теорији, јесте да у прогнозном, превентивном и преткривичном односу према извршиоцима свих облика криминалне дјелатности, кроз прикупљање, анализе и дистрибуцију криминалистичко-обавјештајних података, као и кроз координацију рада других служби и агенција за сузбијање криминалитета, постигне одговарајућу предност у односу на криминалитет уопште.

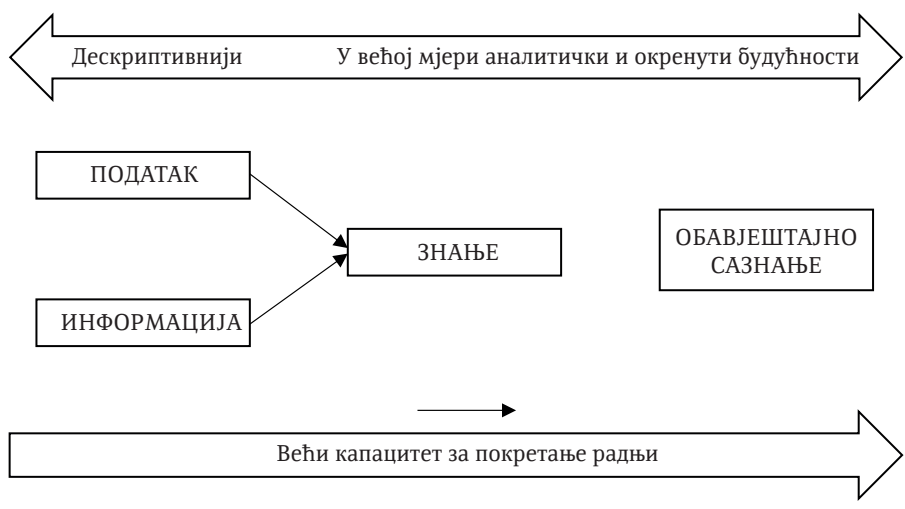
С обзиром на то да је велики значај криминалистичко-обавјештајне дјелатности у сфери криминалистичке прогнозе, потребно је истаћи неке недоумице у дефинисању битних појмова који означавају поједине криминалистичко-обавјештајне садржаје, радње, као што су:

1. Податак је свако сазнање, податак, информација која садржи извјесну информацију.
2. Информација подразумијева знање у сировој форми. Информација је универзално средство саобраћања људи са свијетом и међусобно. Информација је један од главних видова и оруђа човјекове практичне и теоријске дјелатности. Информација је податак који нешто значи. Поред наведеног, уважени криминалиста, др Водинелић, констатује да је сваки податак информација, под условом да саопштава нешто релевантно (Водинелић, 1990: 37), што је засигурно и исправно.
3. Криминалистичко-обавјештајна анализа подразумијева поступак разлагања или раздвајања ствари у њихове саставне-интегралне дијелове, као и утврђивање тих дијелова. Анализа, такође, подразумијева праћење тока одређених догађаја до њихових извора, да би се открили општи принципи који стоје иза њих и исказали резултати овог процеса.
4. Криминалистичко-обавјештајни податак је производ криминалистичко-обавјештајног аналитичког процеса (Манојловић, 2005: 112). То је информација са додатном вриједношћу, коју је могуће разумјети, схватити. Криминалистичко-обавјештајни податак настаје обрадом сирових информација. Криминалистичко-обавјештајни податак има стратешку и тактичку примјену, у зависности од његовог садржаја, карактера и значења.
5. Обавјештајни поступак је поступак сазнавања који се састоји од низа активности, по фазама са крајњим циљем сазнавања оног што се још не зна.

6. Криминалистичко истраживање подразумејева примјену низа метода у испитивању и анализи криминалистичко-обавјештајних података, чињеница, уз примјену правила криминалистике и других наука, која се заснивају на коришћењу савремених техника и метода (Шимиовић, 2002: 7).

Подаци су сирова и нерастумачена запажања и мјерења. Примјери су одлике криминалне активности које је лако квантификовати, као што су пријаве кривичних дјела и друга статистика криминалитета, базе података о починиоцима и полицијска задужења. Информација је податак стављен у контекст и оснажен значењем, чиме добија већу релевантност и сврху. Знање је информација којој је дато тумачење и разумијевање. Када особа информацији дода своју мудрост, она постаје знање.

Према теоретичару криминалистичко-обавјештајне дјелатности (Ratcliffe, 2016:72), обавјештајна сазнања су подаци, информације и сазнања који су оцијењени, анализирани и представљени у формату за одлучивање за потребе дјеловања.

Графикон 1. Од података до обавјештајних сазнања

Ratcliffe, J. (2016). *Intelligence-Led Policing, 2nd Edition*. London/New York: Routledge.

Криминалистичко-обавјештајни рад и обавјештавање имају задатак да обезбиде што већи број релеватних података и информација из свих расположивих извора. Циљ криминалистичко-обавјештајног рада је благовремено, квалитетно и свеобухватно обавјештавање о појавама и догађајима у окружењу који могу имати утицај на безбједносно стање. Тачније, како се ради о криминалистичком обавјештавању, превасходно се мисли на податке, информације из домена појава криминалитета као што су припрема, вршење, скривање предмета, трагова кривичних дјела и учинилаца (Матијевић

и Митровић, 2011: 82). Потребно је у циљу квалитетне поуне база података о релевантним криминалистичко-обавјештајним подацима поступати на начин да се широк дијапазон наизглед небитних информација системски забиљежи јер чак и из таквих података, користећи методе криминалистичке прогностике, можемо да поступамо на квалитетнији начин у зони предикције криминалитета. Процес прикупљања обавјештајних сазнања који се традиционално назива обавјештајним циклусом, описује и одређује шест општеприхваћених стандардних корака помоћу којих се сирови подаци и информације претварају у обавјештајна сазнања с додатом вриједношћу намијењена дјеловању. У идеалном случају, овај процес започиње одлуком или одређивањем задатка, након чега слиједи фаза планирања, послје које аналитичари прелазе на прикупљање информација и података који се морају оцијенити на основу формално признатог система оцјењивања (Графикон 2).

Сљедећи корак је фаза у којој се, заправо, врши обрада која почиње сређивањем и структурисањем доступних података и информација и њиховим уносом у базу података. Подаци и информације се затим анализирају, што резултира изработом обавјештајног производа који се доставља клијенту (руководиоцу, истражитељу или другима који одређују задатак аналитичарима или захтијевају њихову аналитичку подршку) и другим релевантним актерима. Клијент оцјењује обавјештајни производ у складу са својим потребама и захтјевима. Добијене повратне информације користе се за унапређење постојећег производа или као улазни методолошки елементи за будуће сличне производе (OSCE, 2017: 34).

Графикон 2. Криминалистичко-обавјештајни циклус OSCE (2017). Раг полиције заснован на обавјештајним сазнањима. Беч.

Треба напоменути да нова искуства потврђују да се у полицији догађа темељни заокрет према стратешком, будућности усмјереном и циљаном

приступу контроли криминалитета, а који је у основи базиран на концепту криминалистичко-обавјештајне дјелатности и криминалистичкој прогнозици криминалитета. Међутим, наведено не треба схватити уско у смислу проактивних оперативних метода заснованих на полицијским обавјештајним подацима јер наведено и није нужно неспојиво с тим новинама. Национални обавјештајни модел који су усвојиле полицијске снаге у Енглеској и Велсу, као примјер нуди оквир пословних процеса за управљање полицијским приоритетима свих врста па може укључити перспективе партнерских агенција и локалних заједница, а може и поставити параметре за реактивни, као и проактивни, одговор на злочин. Структурисана употреба анализа унутар усвојеног модела потенцијално у потпуности узима у обзир све чиниоце, али задржава у основи процес доношења одлука и одређивања приоритета заснован на доказима, као и фокус усмјерен према будућности који се односи на пријетње сигурности заједнице (Maguire & Tim, 2006: 67). Наведено представља модел који су усвојили Енглеска и Велс у обавјештајном вођењу у доношењу одлука полиције у Великој Британији. Прикупљање обавјештајних података, анализа криминалитета и обавјештајних података, важни су у напорима полиције да смањи криминал и да ријеши хроничне проблеме везане за криминал што је усвојено као модел у едукацији полиције за програм службеника за обавјештајне послове полицијске управе Феникс (Ratcliffe, 2016: 332).

Анализирајући криминалистичко-обавјештајну дјелатност, јавила се потреба за стандардима у вези са прикупљањем информација. У литератури се указује на проблем у вези са прибављањем информација и недовољним квалитетом њихове анализе зато што недостаје кадар за квалитетно обављање тог задатка, с обзиром на то да су у питању нове методе које полиција није примјењивала раније у потребној мери. Истиче се да је прецизно дефинисање проблема први неопходни корак у његовом рјешавању. Указује се на чињеницу да није једноставно прибављати информације са терена зато што полиција у правилу нема кадровских и финансијских могућности да организује детаљна истраживања проблема. Ово се питање превазилази на више начина: склапање споразума и сарадње са појединим научним институцијама које у оквиру научних програма могу доћи до фондова који ће финансирати истраживања (на тај начин, истраживања произлазе из непосредних потреба праксе и за њене потребе). Други начин је увођење мониторинг система (систем супервизије) тако да се прикупљене чињенице, примјењене методе и добијени резултати презентују на панелу пред полицијским и другим стручњацима гдје се спроводи анализа добијених резултата и дају инструкције у вези са даљим поступцима. Организовање тренинга и едукација за полицајце који се баве аналитичким радом је, такође, један од путева. Аутор из домена криминалистичко-обавјештајног рада Голдштајн, препоручује сачињавање стандарда за прикупљање информација с циљем да се обезбиједи њихова потребна доказна снага и повећа објективност (Goldstein, 1990: 90).

Препознајући нове трендове у испољавању криминалитета, јавила се и потреба за специјализацијом појединих организационих цјелина при полицијама, као и актуелни савремени систем обуке полицијских службеника са тенденцијом ка специјализацији кадрова оспособљених за спречавање нових актуелних видова испољавања криминалитета. Тенденција у савременим полицијским организацијама је свакако окренута ка професионализацији и специјализацији како кадрова тако и системских рјешења са акцентом на специјализацију круга послова и задатака на којима се заснива и криминалистичко-обавјештајни рад.

С тим у вези, јавља се потреба да се формирају нове и трансформишу старе организационе цјелине у циљу боље организованости и специјализације што је и тренд у полицијским организацијама које су извршиле или врше такав начин преустроја у циљу што квалитетније криминалистичко-обавјештајне дјелатности.

Такође, у циљу актуелнијег и успјешнијег супротстављања криминалитету, усвојени су и системи који приспјеле информације системски третирају у смислу квалитетнијег процеса процјењивања. Ова фаза је и у класичном криминалистичком раду била неоправдано запостављена. Потпуна и сврсисходна процјена захтијева предузимање процјене поузданости информативног извора и вриједности конкретних информативних садржаја. Ова фаза је пресудна за ефикасност аналитичког процеса.

Стога, аналитичару треба дозволити да има веће самопоуздање у развијању закључка. Он треба да схвати квалитет и поузданост информативног извора, с једне и, квалитет информативног садржаја, с друге стране. Информативни извор и актуелна информација, као два подсистема у дијелу система као цјелине, морају се процјењивати независно једно од другог. Полицијски службеник који попуњава извештај би требало да има исправан увид у познавање система процјењивања. Процјена започиње још у фази прикупљања података из простог разлога што је тешко процјењивати информацију која није адекватно подешена.

Три су основна принципа прије почетка процјене и сређивања података:

1. На процјену не смију утицати лична осјећања (начело објективности);
2. Процјена информативног извора мора бити урађена одвојено од процјене информативног садржаја и
3. Процјену треба извршити што је могуће ближе извора (Крстић, 2010: 170).

У складу са наведеним, видљив је каузалитет криминалистичко-обавјештајне дјелатности у циљу квалитетне прогностике криминалитета. Криминалистичка стратегија у свом приступу супротстављању криминалитету у дијелу који се односи на криминалистичку прогностику развија и оплемењује уобичајене методе прогнозирања али уводи и нове, нарочито уз помоћ вјештачке интелигенције и нових компјутерских програма и алгоритама.

Као и старе, тако и нове методе прогнозе криминалитета условљене су прикупљеним информацијама и подацима о криминалитету у што ширем смислу. Како је раније наведено, та условљеност је очита и може се рећи да се тај цијели процес може поставити на дио који се односи на криминалистичко-обавјештајну дјелатност, као почетни стадијум. Након истога, проводи се криминалистичка аналитика кроз системе кориштења података те, примјеном метода криминалистичке прогнозе, долази се до коначног прогнозирања испољавања криминалитета.

На самом крају, као финални завршетак наведеног процеса, приступа се криминалистичкој превенцији. Све наведено има јасан циљ да се са што мање средстава и ангажовања од свих чинилаца оствари што бољи резултат, то јесте, да се остваре полицијски циљеви у спречавању и контроли криминалитета.

СИСТЕМИ КОРИШТЕЊА ПОДАТАКА ПРИКУПЉЕНИХ ПУТЕМ КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЈЕШТАЈНЕ ДЈЕЛАТНОСТИ

Реформом полицијских структура у БиХ до краја 2002. године, у сврху јачања криминалистичко-обавјештајне дјелатности, усвојен је криминалистичко-обавјештајни систем 4 x 4 као стандардизовани систем процјењивања а прихваћен као заједничка пракса за криминалистичке службе у већини полиција Европске уније. Овај систем употребљавају и аналитичари у Еурополу и свака информација која је пристигла у Еурополу информативну базу података, а није процијењена, биће процијењена прије него се употреби путем овог система. Карактеристика овог система је заснована на томе да се поузданост информација обавјештајних извора мора испитати прије него што се похрани у криминалистичко-обавјештајне системе. Лична осјећања не смију утицати на процјену. Процјена мора бити заснована на професионалном приступу ради извођења адекватних судова и закључака. Полицијски службеници који уносе обавјештајне податке у извјештаје су лично одговорни у погледу обезбјеђења тачности и правилне процјене информативног материјала која почива на њиховом знању и околностима у конкретном времену и простору када је информација примљена. Исто тако, може се захтијевати оправдање за акцију која је предузета на основу криминалистичко-обавјештајног податка. Обавјештајни подаци који долазе од истог информативног извора, а односе се на различите предмете и особе, региструју се у посебним обавјештајним извјештајима. Сваки обавјештајни податак треба посебно оцјењивати по принципу индивидуалности.

Такође, поменутом реформом као извори сазнања уведени су телефони за пријаву криминалитета названи „кримоловци” што је свакако допринијело већем сазнању о криминалитету, мада се поузданост извора анонимних информација добијених од „кримоловаца” не може испитати и због тога

се овај информативни извор третира као „X”, без изузетка а развијене су и апликације за пријаву криминалитета у интернетском простору. Подаци добијени и на овај начин обрађивани су наведеним системом. Потврду приспјелог информативног садржаја треба тражити гдје год је то могуће, уз неизбјегну процјену ризика који су повезани са употребом криминалистичко-обавјештајних података добијених од таквих извора прије предузимања оперативних акција. Процјена извора информације по овом систему под-разумијева квалитет извора информације, са сљедећих аспеката:

1. вјеродостојности;
2. квалитета;
3. поузданости и
4. примјењивости.

У зависности од онога ко је донатор информације, систем 4 x 4 разврстава изворе у четири категорије:

1. поуздан;
2. просјечно поуздан;
3. просјечно непоуздан и
4. неиспробан информативни извор.

1. Поуздан информативни извор је онај извор гдје не постоји минимум сумње у вјеродостојност информативног извора. Користи се када је информативни извор овлашћено службено лице министарства унутрашњих послова, полицијски службеник или нека друга (овлашћена) особа. У криминалистичко-обавјештајном извјештају, носи ознаку и класификује се под ознаком „А”.
2. Просјечно поуздан информативни извор се класификује и користи у оним оперативним ситуацијама када је информативни извор познат полицијском службенику који попуњава извјештај. Овакав информативни извор се већ доказао као поуздан у већини криминалистичко-оперативних ситуација под ознаком „информатор”. У криминалистичко-обавјештајном извјештају носи ознаку и класификује се под ознаком „В”.
3. Просјечно непоуздан информативни извор се користи у оним оперативним ситуацијама када се информативни извор показао као непоуздан у већини криминалистичко-оперативних ситуација. По природи, овакав информативни извор је непоуздан, али у неким криминалистичко-оперативним ситуацијама може пружити валидне информације. У криминалистичко-обавјештајном извјештају носи ознаку и класификује се под ознаком „С”.
4. Неиспробан информативни извор је таква врста извора података која не може бити процијењена. Типичан примјер за то су анонимне и псеудонимне пријаве, или особа која по први пут даје информаци-

ју полицији па није до тада процјењивана. У криминалистичко-обавјештајном извјештају носи ознаку и класификује се под „X”.

Наведене информације прикупљене системом 4 x 4 од одређених информативних извора, морају да буду у смислу информативног садржаја процијењени од стране примаоца конкретног информативног садржаја независно од информативног извора. Процјена квалитета приспјелих информација овим системом се квалификује по сљедећим групама:

1. истинита информација: ознака „1”,
2. информација позната достављачу извјештаја: ознака „2”,
3. информација која није лично позната достављачу извјештаја: ознака „3”,
4. информација која не може бити процијењена: ознака „4”.

1. Истинита информација је таква врста информације која се прихвата као истинита у цјелини и не подлијеже додатним провјерама у односу на вјеродостојност њеног садржаја. По правилу, ријеч је о полицијском службенику који је у улози свједока по виђењу и чувењу - достављачу извјештаја.
2. Информација позната достављачу извјештаја, али не и полицијском службенику који попуњава извјештај. По правилу, то је информација добијена од информанта, то јесте, сарадничке мреже.
3. Информација која није лично позната достављачу извјештаја, али је потврђена другим информацијама, на примјер, уколико је достављачу информацију дала нека драга особа или је он посредним путем дошао до сазнања о криминалном догађају или криминалним активностима неке групе. Информативни садржај сваке информације мора бити процијењен и различито оцијењен (Крстић, 2010: 172).

У складу са наведеним, полицијске организације стварају и воде засебне евиденције о криминалитету које су систематизоване у зависности од методологије рада и начина вођења евиденција о криминалитету. Криминалистичке евиденције су, по садржају и функцији, дио цјелокупног криминалистичког информатичког система који има веома битну улогу и значај и који ствара претпоставке за криминалистичку прогнозу криминалитета. Криминалистичке евиденције представљају планирано и организовано прикупљање, биљежење и обраду података о извршеним и припреманим кривичним дјелима, извршиоцима, предметима и траговима кривичних дјела, као и криминалистичким радњама и мјерама које су значајне за откривање и разјашњавање кривичних дјела, откривање извршилаца, њихову идентификацију и, уопште, за предузимање превентивних криминалистичких мјера, за спречавање вршења нових кривичних дјела од стране евидентираних извршилаца (Кривокапић, 2005: 199).

Како полиција највише информација добија путем оперативног рада, пријава лица и других државних органа, предузећа и слично, иста кроз прописане форме документује информације и сам криминалитет па је, у складу са наведеним, поред система 4 x 4 који користи већина полицијских структура у Европској унији, у МУП-у Републике Српске од 2014. године уведен осавремењени систем Крим 1 и Крим 2, који се и раније користио као аналитичка и статистичка база података о криминалитету у бившој милицији у СР БиХ. Наведени систем који је био у номенклатурама је информатизован и актуелизован тако да пружа могућност квалитетног кориштења у тактичком смислу, расвјетљавања конкретних кривичних дјела али и у стратегијском смислу, што отвара могућност криминалистичке прогностике криминалитета. Наведени систем је угрубо подијељен у двије засебне цјелине у којој се у једној налазе подаци о кривичном дјелу (Крим 1) и учионицу кривичног дјела (Крим 2) те исти пружа могућности статистичког и аналитичког кориштења података али и прогнозе криминалитета. Наведени системи су значајни и на системски начин валоризују криминалистичко-обавјештајну дјелатност како би се могло приступити што квалитетнијој криминалистичкој прогностици криминалитета.

Важно је навести да се развојем апликација и системских рјешења у области информатике и вјештачке интелигенције отварају нови начини и модели како прикупљања информација тако и њихове систематизације, процјене те у коначници се отвара квалитетнија могућност како тактичког тако и стратегијског кориштења у прогнозног смислу. Тенденција прављења дигиталних градова и подручја у коме се у реалном времену и у континуитету биљеже људске активности неоспорно дају могућности надзора као и предвиђања понашања како појединца тако и групе грађана. Полицијске организације које већ користе наведена достигнућа у науци са развијеним методама и моделима прогностике криминалитета са правом могу да носе у научној литератури кориштен назив „Предиктивна полиција”.

„Рад полиције заснован на обавјештајним сазнањима наглашава анализу и обавјештајна сазнања као кључне елементе објективног оквира одлучивања у којем се приоритет придаје жариштима криминала, жртвама поновљених кривичних дјела и врло активним преступницима и криминалним групама. Он олакшава смањење, заустављање и спречавање криминала и штете кроз стратешко и тактичко управљање, распоређивање и спровођење” (Ratcliffe, 2016: 66). Из наведеног је видљиво да и у теоретском изношењу важности полиције вођене обавјештајним подацима, наведени аутор апострофира, поред тактичког, и стратешко управљање обавјештајним информацијама о криминалитету. Корисност оваквог приступа је немјерљива јер поставља директну везу криминалистичког прогнозирања са системима кориштења података прикупљених криминалистичко-обавјештајном дјелатности јер таквав приступ наводи логичну могућност да се из наведених система користе подаци примјеном метода криминалистичке прогностике у циљу оствари-

вања полицијских циљева у спречавању криминалитета, односно, прогнозирања криминалитета.

Важно је напоменути да нове методе које се развијају у супротстављању криминалитету треба у сваком случају да буду прилагођене и за квалитетно вршења контроле и надзора од могућих злоупотреба. Нарочито треба обратити пажњу на кршење људских права и слобода појединаца. С тим у вези, потребно је упоредо развијати и контролне механизме у смислу државних тијела или одбора у саставу извршне или законодавне власти, којима су законом повјерене одређене ингеренције над радом обавјештајних служби (Ђеранић, 2008: 81). Наведени контролни механизам је потребно развијати по угледу на контролу рада обавјештајних служби са специфичностима криминалистичко-обавјештајног рада и полицијског предиктивног система, подразумејавано од стручних и компетентних полицијских и државних службеника те лица оспособљених за такву врсту контроле именовану по законској процедури од надлежних органа која би била адекватан заштитни механизам демократског друштва од могућих злоупотреба. Такође, треба се обратити посебна пажња на заштиту система кориштења података прикупљених путем криминалистичко-обавјештајне дјелатности, јер су исти компјутеризовани и најчешће инсталирани у засебна апликативна рјешења те, у правилу, у склопу су интранет мреже које се користе у затвореним системима безбједности. Као такви, исти су подложни угрожавању те је потребно обављати константну заштиту података и цјелокупног система од сваког вида угрожавања. У складу са наведеним, развијени системи и апликативна рјешења су од самог почетка и креирани за коришћење овлашћених појединаца, научних тимова итд.

Из свега наведеног, може се закључити да је цјелокупни процес криминалистичко-обавјештајног рада, система кориштења података о криминалитету прикупљених криминалистичко-обавјештајном дјелатности, криминалистичке прогностике криминалитета, међусобно условљен као један циклус те га и на тај начин треба посматрати. Коначан производ на овај начин посматран је као прогностика криминалитета која се може користити и у конкретном разјашњавању извршеног кривичног дјела или групе кривичних дјела у тактичком смислу и прогнозорање кретања криминалитета у стратешком смислу, у зависности од конкретног задатка стављеног пред процес криминалистичке прогностике.

ЗАКЉУЧАК

Криминалистичко-обавјештајна дјелатност представља први корак без којег је немогуће приступити квалитетној криминалистичкој прогностици криминалитета. Свака криминалистичка прогностика је заснована на подацима о криминалитету. Развојем нових метода криминалистичке прогнозе криминалитета и кориштењем старих метода како из прогнозе крими-

налитета тако и других наука, јавља се потреба за што већим сазнањима и спознајама о криминалитету, односно, о извршиоцима, жртвама, мјестима извршења, начинима извршења, као и другим релевантним подацима.

Наведена сазнања се морају, ради могућности криминалистичке анализе, кроз систем унијети, обрадити, систематизовати како би се могли на адекватан начин системски у зависности од потребе обрадити и у коначници користити. Кориштење наведених података у већини случајева се заснива на тактичком кориштењу у циљу спознаје о криминалитету, односно, расвјетљавању кривичних дјела. Тактичко кориштење је било у почетку једини мотив прикупљања података, односно, могућност расвјетљавања кривичних дјела. Развојем науке и њених метода релевантних за криминалистику јављају се могућности криминалистичке прогностике криминалитета на научно заснованој методологији која даје резултате у прогнози криминалитета. Прогнозирање будуће појаве испољавања криминалног дјеловања, прогнозирање времена извршења, потенцијалног извршиоца, начина извршења, објекта напада и жртве, као и других релевантних испољавања криминалне дјелатности са криминалистичког и криминолошког аспекта, даје стратешку предност полицијским структурама у односу на криминалитет. Квалитетна криминалистичка прогноза криминалитета омогућава предност у односу на криминалитет јер се остварује стратешка предност која омогућава адекватно превентивно дјеловање и економичност полицијског рада јер се стварају претпоставке да се мањим снагама остварују бољи резултати. Такође, прогноза омогућава квалитетну криминалистичку превенцију криминалитета која је, у правилу, запостављена због неадекватног презентовања како вриједности и корисности исте тако и резултата рада криминалистичке превенције.

С обзиром на то да је примарни задатак криминалистичке дјелатности па тако и прогнозе и превенције криминалитета, прикупљање, анализа и обезбјеђење релевантних информација и података у фази са припремањем кривичних дјела, са циљем да се благовремено може предвидјети, превенирати и спријечити планирана криминална активност, тенденција у развоју модерних полицијских, али и безбједносних система, јесте прогностика како криминалитета тако и других друштвених појава битних за безбједност. Развојем криминалистичко-обавјештајне дјелатности и система манипулације прикупљених података, прикупљених наведеном дјелатношћу, кориштењем старих и откривањем нових метода криминалистичке прогностике, али и превенције, отвара се могућност и много шире спознаје о криминалитету које у будућности могу допринијети развоју криминологије и криминалистике као науке.

ЛИТЕРАТУРА

- Бошковић, М. и Матијевић, М. (2007). *Криминалистичка ојерайива*. Лакташи: Графомарк.
- Геранић, П. (2008). *Ко конїролише обавјешїајне службе*. Бања Лука: Бесједа.
- Goldstein, Н. (1990). *Problem Oriented Policing*. New York. Преузето 20. 4. 2021. [https://popcenter.asu.edu/sites/default/files/library/reading/pdfs/Goldstein Book-2.pdf](https://popcenter.asu.edu/sites/default/files/library/reading/pdfs/Goldstein%20Book-2.pdf).
- Groff, R. E. & La Vigne, N. G. (2002). *Forecasting the future of predictive crime mapping. Why predict crime*, Urban Institute and Temple University. Преузето: 30. 7. 2021. <https://www.researchgate.net/publication/263595277>
- Guidance on The National Intelligence Model, (2005). *National Centre for Policing Excellence (NCPE)*. On behalf of the Association of Chief Police Officers (ACPO), Bedford, UK. Преузето 10. 4. 2021 ca: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/guidance-national-intelligence-model>.
- Herchenradera, T. & Myhill-Jonesb, S. (2015). *Police Practice and Research*. Latitude Geographics Kitchener, Latitude Geographics Victoria, Canada. Преузето 10. 4. 2021. <http://dx.doi.org/10.1080/15614263.2014.972622>
- Кривокапић, В. (2005). *Криминалистика – ѡакїика*. Београд: Полицијска академија.
- Крстић, О. (2005). *Криминалистичка ѡревенција и ѡроїносїика*. Бања Лука: Ви-сока школа унутрашњих послова.
- Крстић, О. (2010). *Криминалистичко-обавјешїајна анализа*. Бања Лука: Факултет за безбједност и заштиту.
- Maguire, М. & Tim, J. (2006). *Intelligence Led Policing, Managerialism and Community Engagement: Competing Priorities and the Role of the National Intelligence Model in the UK International Journal of Research and Policy*. London. Преузето 11. 4. 2021. <https://www.researchgate.net/publication/263595277> Intelligence Led Policing Managerialism and Community Engagement Competing Priorities and the Role of the National Intelligence Model in the UK.
- Манојловић, Д. (2005). Криминалистичка истраживања и криминалистичко-обавештајне аналитичке методе. *Безбедносї*, 6 (5), 1012–1026.
- Матијевић, М. и Митровић, Д. (2011). *Криминалистичка ојерайива*. Бања Лука: Интернационална асоцијација криминалиста.
- Матијевић, М. и Ступар, Д. (2021). Теоријско-практични апспекти криминалистичке прогнозе са конпаративним приказом искустава у другим државама. *Правна ријеч*, 64, 801-821.
- Moldy, D. & Korajlić, N. (2002). *Kriminalistički rječnik*. Тешањ: Centar za kulturu i obrazovanje.
- Муратбеговић, Е. (2010). *Криминалистичка ѡроїносїика и ѡревенција*. Сарајево: Факултет за криминалистику, криминологију и сигурносне студије.

- Palmiotto, M. (2000). *Community Policing, A Policing Strategy for the 21 st Century, Maryland for the 21 st Century*, Maryland. Преузето: 25.04.2021. <https://www.ojp.gov.community>.
- Perry, L. W., McInnis, B., Carter, C. P., Smith, S. C. & Hollywood, J. S. (2013). *Predictive policing. The Role of Crime Forecasting in Law Enforcement Operations*. Преузето 25. 4. 2021. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research.reports/RR200/RR233/RAND_RR233.pdf.
- OSCE (2017). *Rad policije zasnovan na obavještajnim saznanjima Več.* Преузето 4. 5. 2021. <https://www.osce.org/hr/chairmanship/338781>.
- Ratcliffe, J. (2016). *Working Towards Intelligence-Led Policing. The Phoenix Police Department Intelligence Officer Program*. Преузето 22. 4. 2021. <https://www.routledge.com/Intelligence-Led-Policing/Ratcliffe/p/book/9781138859012>.
- Ratcliffe, J. (2016). *Intelligence-Led Policing, 2nd Edition*. (London/New York: Routledge). Преузето 23. 4. 2021. <https://www.worldcat.org/title/intelligence-led-policing/oclc>.
- Симоновић, Б. и Матијевић, М. (2007). *Криминалистика њакѝка*. Бања Лука: Интернационална асоцијација криминалиста.
- Ступар, Д. (2021). Најзаступљенији методи криминалистичког и криминолошког прогнозирања криминалитета. *Безбједносѝ, ѝолиција, ѝрађани, 1*, 57–72.
- Шавер, Б. М. & Винберг, А. И. (1945). *Криминалистика*. Москва: Иопидическое издательство Нкио СССР.
- Шимовић, В. (2002). *Увод у криминалистикку аналиѝку с ѝракѝикумом*. Загреб: МУП Републике Хрватске.
- Tzu, S. (2002). *Umjeće ratovanja*. Beograd: Alnari.
- Водинелић, В. (1990). *Шѝа је оѝкривање а шѝа разјашњавање кривичоѝ гјела и разоѝкривање учиниоца*. Загреб: РСУП СР Хрватске.

Рад примљен: 6. 9. 2021.

Рад прихваћен: 5. 11. 2021.